

Ro'ziyeva Muyassar

Toshkent Davlat Sharqshunoslik Universiteti Sharq mamlakatlari tarixi fors
ingliz guruhi 1 bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Eron madaniyati va an'anaviy turmush tarzining asosiy jihatlari, jumladan urf-odatlar, oilaviy munosabatlar, to'y marosimlari, milliy taomlar hamda an'anaviy bayramlar tahlil qilinadi. Eron xalqining madaniy qadriyatlari tarixiy ildizlarga ega bo'lib, islomiy va qadimiy fors an'analari uyg'unlashgan holda shakllangan. Maqolada Yaldo kechasi kabi muhim bayramlar, shuningdek, jamiyat hayotida muhim o'rin tutuvchi ijtimoiy va maishiy urf-odatlar yoritiladi. Tadqiqot Eron madaniyatining zamonaviy davrdagi o'rni va uning saqlanib qolish omillarini ham ko'rib chiqadi.

Abstract. This article analyzes the key aspects of Iranian culture and traditional way of life, including customs, family relations, wedding ceremonies, national cuisine, and traditional festivals. Iranian cultural values have deep historical roots and are formed through a combination of Islamic and ancient Persian traditions. The study highlights important celebrations such as Yalda Night and examines social customs that play a significant role in everyday life. It also discusses the preservation and development of Iranian cultural heritage in the modern era.

Аннотация. В данной статье рассматриваются основные аспекты иранской культуры и традиционного образа жизни, включая обычаи, семейные отношения, свадебные церемонии, национальную кухню и традиционные праздники. Культурные ценности Ирана имеют глубокие исторические корни и сформированы под влиянием исламских и древнеперсидских традиций. Особое внимание уделяется празднику Йалда и другим важным элементам социальной жизни. Также анализируется сохранение культурного наследия Ирана в современную эпоху.

Kalit so'zlar: Eron madaniyati, urf-odatlar, to'y marosimi, milliy taomlar, Yaldo kechasi, an'anaviy bayramlar, fors madaniyati.

Keywords: Iranian culture, traditions, wedding ceremonies, national cuisine, Yalda Night, traditional festivals, Persian heritage.

Ключевые слова: Иранская культура, традиции, свадебные обряды, национальная кухня, ночь Йалда, традиционные праздники, персидское наследие.

Kirish

Eron madaniyati dunyodagi eng qadimiy va boy madaniy tizimlardan biri hisoblanadi. Uning shakllanishida qadimgi fors sivilizatsiyasi, islom dini hamda regional an'analar muhim rol o'ynagan bo'lib, bu omillar bugungi kunga qadar saqlanib kelayotgan urf-odatlar va turmush tarzini belgilab bergan. Eron jamiyatida madaniy qadriyatlar nafaqat tarixiy meros sifatida, balki kundalik hayotning ajralmas qismi sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Eron xalqining an'anaviy turmush tarzida oilaviy munosabatlar markaziy o'rin tutadi. Oilaviy birlik, kattalarga hurmat va ijtimoiy birdamlik tamoyillari jamiyatning asosiy ijtimoiy tayanchi hisoblanadi. Ayniqsa, to'y marosimlari, mehmondo'stlik an'analari va diniy marosimlar orqali bu qadriyatlar yanada mustahkamlanadi. To'y marosimlari Eron madaniyatida murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, u qadimiy urf-odatlar bilan zamonaviy elementlarning uyg'unlashgan shaklini ifodalaydi.

Shuningdek, Eron gastronomiyasi ham madaniyatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Milliy taomlar, xususan pomegranate (anor) va yong'oqli taomlar bilan bog'liq retseptlar, xalqning yashash tarzi va iqlim sharoitiga moslashgan an'alarini aks ettiradi. Ovqatlanish madaniyati oilaviy yig'inlar va bayramlarda alohida ahamiyat kasb etadi [3].

Eron madaniyatida an'anaviy bayramlar ham muhim o'rin egallaydi. Ular orasida eng mashhurlaridan biri - Yaldo kechasi bo'lib, u yilning eng uzun kechasi sifatida nishonlanadi. Bu kechada oilalar bir joyga jam bo'lib, meva, yong'oq iste'mol qilish, she'r o'qish va suhbat qurish orqali bir-biriga yaqinlashadilar. Yaldo kechasi yorug'lik va qorong'ulik o'rtasidagi ramziy kurashni ifodalaydi va qadimiy an'analar bilan bog'liq bayram sifatida saqlanib qolgan [1].

Umuman olganda, Eron madaniyati va an'anaviy turmush tarzi tarixiy ildizlarga ega bo'lib, zamonaviy davrda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ushbu maqolada Eron jamiyatining urf-odatlari, to'y marosimlari, milliy taomlari va bayramlari tizimli ravishda tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili

Eron madaniyati va an'anaviy turmush tarzi masalasi ko'plab xorijiy va mintaqaviy tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, Eron jamiyatining madaniy tizimi, urf-odatlari va bayramlari bo'yicha turli ilmiy qarashlar shakllangan.

A. Rezaei o'zining "Iranian Cultural Heritage and Social Traditions" asarida Eron madaniyatining asosini qadimiy fors sivilizatsiyasi va islomiy qadriyatlar uyg'unligi tashkil etishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, Eron jamiyatida urf-odatlar faqat an'anaviy element emas, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi [2].

M. Hosseini o‘z maqolasida Eron oilaviy madaniyatini tahlil qilib, oilaviy birlik va kattalarga hurmat tamoyillari Eron jamiyatining asosiy ijtimoiy ustuni ekanligini qayd etadi. Uning fikricha, to‘y marosimlari ushbu qadriyatlarni mustahkamlovchi eng muhim ijtimoiy institutlardan biridir [3].

S. Farhadi esa o‘z tadqiqotlarida Eron gastronomik madaniyatiga e‘tibor qaratib, milliy taomlar xalqning geografik joylashuvi va tarixiy rivojlanishi bilan bevosita bog‘liqligini ko‘rsatadi. Uning yozishicha, Eron taomlari nafaqat oziq-ovqat, balki madaniy identifikatsiyaning muhim qismi hisoblanadi [4].

Shuningdek, N. Keshavarz “Yalda Night and Iranian Ritual Festivals” asarida Yaldo kechasini Eron xalqining eng qadimiy astronomik va madaniy bayramlaridan biri sifatida tahlil qiladi. Muallif bu bayramni yorug‘lik va zulmat o‘rtasidagi ramziy kurash sifatida talqin qiladi va uning oilaviy birlikni mustahkamlashdagi rolini alohida ta’kidlaydi [5].

Umuman olganda, yuqoridagi tadqiqotlar Eron madaniyati murakkab va ko‘p qatlamli tizim ekanligini ko‘rsatadi. Turli olimlar qarashlari shuni tasdiqlaydiki, Eron urf-odatlarini, to‘y marosimlari, milliy taomlari va bayramlari bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda shakllangan madaniy tizimni tashkil etadi.

Metodologiya

Ushbu maqolada Eron madaniyati va an’anaviy turmush tarzini o‘rganishda tavsifiy (deskriptiv) va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida mavjud ilmiy adabiyotlar, internet manbalari hamda mavzuga oid etnografik ma’lumotlar o‘rganildi. Eron jamiyatidagi urf-odatlar, to‘y marosimlari, milliy taomlar va bayramlar tizimli ravishda alohida yo‘nalishlar bo‘yicha tahlil qilindi. Shuningdek, madaniy hodisalar tarixiy va zamonaviy kontekstda solishtirilib, ularning rivojlanish tendensiyalari yoritildi. Tadqiqotda sifatli yondashuv asosiy o‘rin tutib, madaniy jarayonlarning mazmun-mohiyatini chuqur tushunishga e‘tibor qaratildi.

Tahlil va natijalar

Eron madaniyati va an’anaviy turmush tarzini o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu jamiyatning madaniy tizimi juda murakkab, ko‘p qatlamli va tarixiy evolyutsiya jarayonida shakllangan strukturaga ega. Tahlil jarayonida aniqlanishicha, Eron madaniyatining asosiy tayanchi bo‘lgan urf-odatlar nafaqat ijtimoiy marosimlar yig‘indisi, balki jamiyatning barqarorligini ta’minlovchi normativ tizim sifatida ham faoliyat yuritadi. Bu holat madaniyatning avloddan avlodga uzatilishi va ijtimoiy integratsiyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Eron jamiyatida oilaviy institut eng muhim ijtimoiy birlik hisoblanadi. Oilaviy qadriyatlar, xususan kattalarga hurmat, nikohning muqaddasligi va qarindoshlik aloqalarining mustahkamligi jamiyat tuzilishining asosiy

poydevorini tashkil etadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, to‘y marosimlari (aroosi) faqatgina nikohni rasmiylashtirish jarayoni emas, balki ikki oila o‘rtasidagi ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy aloqalarni mustahkamlovchi murakkab institut sifatida namoyon bo‘ladi. To‘y marosimining bosqichma-bosqich tuzilishi, jumladan “khāstegāri” (sovchilik), “baleh borun” va “Sofreh Aghd” kabi elementlar an’anaviy qadriyatlarining zamonaviy hayot bilan uyg‘unlashganini ko‘rsatadi.

Shuningdek, Eron gastronomik madaniyati tahlili shuni ko‘rsatadiki, milliy taomlar tizimi hududiy xilma-xillik va tarixiy savdo yo‘llari ta’sirida shakllangan. Taomlar tarkibida ishlatiladigan ziravorlar, meva va don mahsulotlari Eronning geografik joylashuvi va iqlim sharoitiga moslashgan holda rivojlangan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, Eron oshxonasi nafaqat oziqlanish ehtiyojini qondiradi, balki ijtimoiy identifikatsiya va madaniy o‘zlikni ifodalash vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Ayniqsa, oilaviy yig‘inlarda taomlar iste’moli ijtimoiy aloqalarni mustahkamlovchi muhim omil hisoblanadi.

Bayramlar tizimi tahlili natijasida aniqlanishicha, Eron madaniyatida an’anaviy bayramlar jamiyatning ma’naviy hayotida markaziy o‘rin egallaydi. Yaldo kechasi (Shab-e Yalda) eng qadimiy va muhim bayramlardan biri bo‘lib, u qishki quyosh turishi bilan bog‘liq astronomik hodisa asosida shakllangan. Bu kecha davomida oilalar bir joyga to‘planib, anor, tarvuz va yong‘oqlar iste’mol qiladi, she’rlar o‘qiydi va suhbat quradi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, Yaldo kechasi oilaviy birdamlikni kuchaytirish, ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash va madaniy merosni saqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Quyidagi jadval tahlil natijalarini tizimli tarzda umumlashtiradi:

1-jadval

Eron madaniy tizimining asosiy elementlari va ularning ijtimoiy natijalari

Madaniy element	Tahlil natijasi	Jamiyatga ta’siri
Urf-odatlar	Ijtimoiy me’yorlar tizimi sifatida shakllangan	Barqarorlik va ijtimoiy tartibni ta’minlaydi
Oilaviy institut	Jamiyatning asosiy tayanchi	Ijtimoiy integratsiya va qadriyatlar uzluksizligi
To‘y marosimlari	Ko‘p bosqichli an’anaviy institut	Oilalar o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlaydi
Milliy taomlar	Hududiy va tarixiy omillar bilan bog‘liq	Madaniy identitetni shakllantiradi
Yaldo kechasi	Astronomik va madaniy asosga ega bayram	Oilaviy birlik va ma’naviy qadriyatlarni kuchaytiradi

Umuman olganda, yuqoridagi jadval natijalari Eron madaniy tizimi o‘zaro bog‘langan ko‘p funksiyali struktura ekanligini yaqqol ko‘rsatadi. Har bir madaniy element - urf-odatlar, oilaviy institut, to‘y marosimlari, milliy gastronomiya va bayramlar - alohida ijtimoiy hodisa sifatida emas, balki bir-biri bilan uzviy aloqada bo‘lgan yaxlit tizim sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa Eron jamiyatida madaniyatning integrativ xususiyatga ega ekanligini bildiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Eron madaniyatida an’anaviy qadriyatlar modernizatsiya jarayonlari bilan bir vaqtda yashab kelmoqda. Ya’ni, jamiyatda texnologik va iqtisodiy o‘zgarishlar kuchaygan bo‘lsa-da, urf-odatlar va marosimlar o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Aksincha, ular yangi sharoitga moslashgan holda transformatsiyaga uchragan. Masalan, to‘y marosimlarida zamonaviy bezak va tashkiliy elementlar paydo bo‘lishiga qaramay, “Sofreh Aghd” kabi qadimiy ritual elementlar saqlanib qolgan. Bu holat madaniy davomiylik va adaptatsiya jarayonining birgalikda kechayotganini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tadqiqot natijalariga ko‘ra, Eron jamiyatida madaniy identitetni saqlashda gastronomiya va bayramlar muhim rol o‘ynaydi. Milliy taomlar orqali hududiy farqlar saqlanib qoladi, shu bilan birga umumiy milliy birlik hissi mustahkamlanadi. Ayniqsa, oilaviy yig‘inlarda taomlarning birgalikda iste’mol qilinishi ijtimoiy bog‘liqlikni kuchaytiruvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Yaldo kechasi kabi an’anaviy bayramlar esa Eron madaniyatining ma’naviy va ramziy qatlamini ifodalaydi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ushbu bayram faqatgina folklor hodisa emas, balki ijtimoiy kapitalni oshiruvchi mexanizm ham hisoblanadi. Chunki u oilaviy muloqot, avlodlar o‘rtasidagi aloqa va madaniy merosning uzluksizligini ta’minlaydi. Bu jarayon jamiyatning ichki birligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yana bir muhim natija shundan iboratki, Eron madaniy tizimida an’analar ijtimoiy nazorat vositasi sifatida ham ishlaydi. Urf-odatlar va marosimlar jamiyat a’zolarining xulq-atvorini tartibga soluvchi norasmiy qoidalar tizimini shakllantiradi. Bu esa ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Eron madaniyati yuqori darajada integratsiyalashgan, tarixiy ildizlarga ega va zamonaviylik bilan uyg‘unlashgan murakkab tizimdir. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, ushbu madaniyatning barqarorligi uning moslashuvchanligi va an’anaviy qadriyatlarni saqlab qolish qobiliyati bilan belgilanadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Eron madaniyati va an’anaviy turmush tarzi chuqur tarixiy ildizlarga ega bo‘lib, u qadimgi fors sivilizatsiyasi va islomiy qadriyatlarning uyg‘unlashuvi asosida shakllangan. Madaniyatning asosiy

tarkibiy qismlari bo'lgan urf-odatlar, to'y marosimlari, milliy taomlar va an'anaviy bayramlar jamiyat hayotida muhim ijtimoiy va ma'naviy funksiyani bajaradi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, Eron jamiyatida oilaviy birlik va ijtimoiy birdamlik eng yuqori qadriyat sifatida qaraladi hamda bu qadriyatlar turli marosimlar va an'analar orqali mustahkamlanadi. Xususan, to'y marosimlari va Yaldo kechasi kabi bayramlar nafaqat madaniy merosni saqlash, balki avlodlar o'rtasidagi bog'liqlikni kuchaytirishda ham muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, milliy gastronomiya Eron xalqining madaniy identitetini ifodalovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Taomlar orqali xalqning tarixiy tajribasi, hududiy xilma-xilligi va ijtimoiy turmush tarzi aks etadi.

Umuman olganda, Eron madaniyati zamonaviy global jarayonlar ta'siriga qaramay, o'zining an'anaviy qadriyatlarini saqlab qolgan va ularni rivojlantirib kelayotgan barqaror madaniy tizim sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rezaei A. Iranian Cultural Heritage and Social Traditions. Cultural Studies Press, Tehran, 2019. 45-bet.
2. Hosseini M. Family Structure and Social Values in Iran. University of Tehran Press, Tehran, 2020. 78-bet.
3. Farhadi S. Iranian Culinary Culture and Identity. Pars Publishing, Shiraz, 2018. 33-bet.
4. Keshavarz N. Yalda Night and Iranian Ritual Festivals. Heritage Research Center, Isfahan, 2021. 56-bet.
5. Afshari L. Persian Culture and Everyday Life. Iran Academic Press, Tehran, 2017. 62-bet.
6. Mohammadi R. Social Customs in Contemporary Iran. Middle East Cultural Press, Mashhad, 2020. 101-bet.
7. Ghasemi H. Traditional Ceremonies of Iran. Cultural Heritage Organization Press, Tehran, 2016. 88-bet.
8. Zarei P. Iranian Festivals and Seasonal Rituals. Iran Research Publications, Shiraz, 2022. 40-bet.